

Dolaze novi svećenički redovi: kapucini dobivaju dozvolu za gradnju hospicija 1703. g.; polako se razvija isusovački hospicij, no ne imajući stalne prihode vlada im određuje godišnju pomoć od 100 dukata za svakog misionara.

Najdjelotvornije organizacije bile su bravotštine koje među ostalim, preuzimaju brigu za napuštenu i nezbrinutu djecu, osnivanjem nahodišta.

Kao i plemići i pučani imaju svoje ustanove, gotovo vlast; ustrajnom borbom pučani su uspjeli između 1483. i 1499. dobiti pravo da se sastaju na kongregu.

Koliko god razlike među staležima bile velike ipak u teškim trenucima proradi solidarnost i odlučuju da li je bolje potrošiti dio svog skromnog imetka u utvrđivanje grada ili da dozvole da sve propadne i odu lutati po svijetu.

Bilo je primjera luksuza; da bi se nabavilo "abito da citta" (svečane odore koje su nošene na razne proslave i ceremonije) Vijeće je povećavalo plaću sucima. Mletački propisi protiv luksuza nalagali su plemićima nošenje crne odjeće pa je crno bilo vladajuća boja u Veneciji. Niže svećenstvo je tražilo da knez i gradska uprava stoje na nogama dok oni prolaze; postojale su razne počasti u što je spadalo nošenje kopalja baldehina.

Ozbiljnim pristupom, Arsen Duplančić, dao je nove podatke i detalje, minuciozne sličice koje osvjetljavaju složenost i bogatstvo splitskoga gradskog života koji je funkcionirao kao urbana europska cjelina visoke civilizacijske razine u to davno doba.

Mila Perković

STJEPAN ĆOSIĆ
DUBROVNIK NAKON PADA
REPUBLIKE (1808.-1848.)
ZAVOD ZA POVIJESNE ZNANOSTI HAZU,
DUBROVNIK 1999.

Knjiga Stjepana Ćosića posvećena je dubrovačkoj povijesti prve polovice 19. stoljeća. S obzirom na povijest Republike, to je razdoblje rjeđe razmatrano u stručnoj literaturi. Značaj ovog razdoblja ogledava se u činjenici što predstavlja bitnu prekretnicu dubrovačke povijesti. To je period francuske okupacije, ukidanja Republike, uklapanja u okvire Habsburške Monarhije, dokidanja starog dubrovačkog poretka koji je kao takav funkcionirao stoljećima, te početka sasvim novih društveno-političkih zbivanja. Autor navedena previranja promatra na cijelom teritoriju bivše Republike. Knjiga je podijeljena na sedam cjelina, da bi svaka razmatrala određeni aspekt tog povijesnog razdoblja. Tako autor podrobnije piše o pozadini sloma Dubrovačke Republike, razdoblju pod francuskom upravom, ulasku Dubrovnika u sklop Ilirskih pokrajina, prijelaznoj austrijskoj upravi te konačnom priključenju Habsburškoj Monarhiji. Posebna pažnja je posvećena društveno-političkim zbivanjima; društvenoj tranziciji i začecima nacionalne integracije. Naime, upravo te dvije smjernice, na dubrovačkom području, pokazuju posebnosti u svom razvoju. Početkom 19. stoljeća Dubrovnik se isprječio na putu borbe velikih sila za istočnu obalu Jadrana. Napoleonov prodor na istok sukobljavao se austrijskoj težnji za samoodržanjem i panslavenskim imperijalizmom ruskog cara. Strateški važno područje istočno-jadranske obale nije moglo ostati rascjepkano pa je dubrovačka neutralnost u svakom slučaju smetala. Uslijedila je poznata epizoda koja je završila ulaskom vojske francuskog generala Lauristona u Grad 27.05.1806. Taj je događaj otvorio sasvim novu stranicu dubrovačke povijesti.

Autor u prvom poglavlju analizira stanje uoči francuskog zaposjedanja. Plemićki stalež

koji je stoljećima kontrolirao cjelokupni društveni život gubio je tijekom vremena snagu i odlučnost, nije imao sluha za nove političke promjene i ideološka previranja u Europi, a starim i uhodanim metodama vanjske politike nije se moglo efikasno djelovati. Aristokracija je zakonodavstvom usporavala razvoj privatnog vlasništva i kontrolirala ostale društvene slojeve. Međutim sve teže se kontroliralo financijski sve moćnije građanstvo i nezadovoljno seljaštvo. Samo brodarstvo, koje se krajem 18. stoljeća ponovno ojačalo, nije moglo jamčiti gospodarsku osnovu, dugoročni razvitak te društvenu stabilnost. Uz sve to autor navodi i razdor među vlastelom kao dodatnu otežavajuću okolnost pri vođenju konzistentne politike.

Drugo poglavlje koncentrirano je na razdoblje pod francuskom vlašću. Iznosi se epizoda zaposjedanja i ukinuća Republike, autor periodizira francusku vladavinu, na onu prije i u sklopu Ilirskih pokrajina, te razmatra institucije novog režima. Francuzi su, kako to sam autor kaže, postupno ukidali dubrovački suverenitet, zajedno s tradicijama i simbolima stare vlasti. Nimalo pragmatične odluke Francuza, rat i englesko gusarenje po Sredozemlju uništilo je jedini značajniji segment oslabljenog dubrovačkog gospodarstva, brodarstvo. Iako vremenski relativno kratka, francuska vladavina dovela je do niza promjena. Autor osim gospodarskih navodi i one u segmentima društvenog i političkog života. Započeo se organizirati poredak zasnovan na građanskim načelima ali u okviru kolonatsko-feudalnog sustava što je isključilo radikalnije promjene. Izvršena je opća građanska i vjerska emancipacija, te razvlaštenje aristokracije kao jedinog dotadašnjeg političkog subjekta. Autor ističe pasivizirani stav vlastele u okupacijskim uvjetima.

U okviru novoosvojenih istočno-jadranskih teritorija, bivša Dubrovačka Republika izdvojena je kao posebna teritorijalna jedinica, prvotno formalno podređena potkralju u Milanu. Značenje tog područja bilo je za Francuze isključivo vojno-strategijskog značenja.

Autor ujedno opisuje načelo nove teritorijalno-upravne i sudske vlasti te navodi dvije značajne figure ovog razdoblja; Augesta Frederica Vies de Marmonta, nositelja titule Dubrovačkog vojvode, kasnije generalnog intendanta Ilirskih provincija, te administratora, potom intendanta Dubrovačke pokrajine Ivana Dominika Garagnina. Taj je Trogirarinin golemom energijom i entuzijazmom obilježio trogodišnje razdoblje svoje vlasti. U ovom poglavlju ističe se Marmontovo nastojanje jačanja gospodarskog i kulturnog života. Francuska vlast je u Dubrovniku po prvi put na državnoj razini organizirala osnovno školstvo. Marmont je pomogao ponovno osnivanje viših stupnjeva obrazovanja; liceja s konviktom kojemu je dana prednost u Dalmaciji, zalagao se za afirmaciju hrvatskog jezika, a svoju je epohu obilježio i gradnjom novog teatra u dvorani Velikog vijeća.

U idućem poglavlju detaljnije je analizirano razdoblje kad je Dubrovnik egzistirao u sklopu Napoleonovih Ilirskih pokrajina (1809.-1813.). Osim prikaza strukture vlasti, kao i tematike vezane za njihov nastanak i slom, autor naglašava da su upravo u ovom razdoblju, pored svih nedostataka, začeti temelji suvremene, upravne i sudbene vlasti, kako u hrvatskim tako i slovenskim krajevima. Dubrovačko područje postaje samo jedan od administrativnih djelova na periferiji carstva, čime je umanjena i njegova dotadašnja strategijska važnost. Napoleon nije predvidio nikakav izvor financiranja za Dubrovačku Pokrajinu, kao ni za čitavu Iliriju, već su Pokrajine same trebale izdržavati vojsku i golemi birokratski aparat. Autor ovu činjenicu naglašava kao jednu od bitnih faktora koje su pripomogle brzom slomu francuske vlasti. Engleska pomorska blokada u Jadranu preostale je dubrovačke brodove onemogućila u trgovačkoj djelatnosti. Trgovina je općenito svedena na minimalnu mjeru, tako da se cjelokupna situacija vrlo nepovoljno odrazila na gospodarsku sliku tog kraja. Otežavajuću novost po stanovništvo predstavljao je novi

porezni sustav, a uvođenje prisilnog novačenja i raznih oblika tlake dovelo je do velike omraženosti Francuza kod seoskog stanovništva. Dekretom iz 1811. ukinuta je stoljetna institucija *fideikomesa* u nasljednom pravu što je prouzročilo sve brže siromašenje i rasap vlasteoskog staleža. Građanima je u ovom razdoblju uništen glavni izvor egzistencije; pomorstvo i trgovina. Za spomenuti je i činjenicu ukidanja najznačajnijih dubrovačkih bratovština sv. Lazara i sv. Antuna, čija je imovina priključena državnim dobrima. Opisujući ustanak Dubrovčana iz 1813/14. i francusko povlačenje, očituje se činjenica velikog nerazumjevanja i razdora među vlastelom, pukom i seljaštvom, zbog čega nije bilo jasne osnove za zajedničko djelovanje u navedenoj situaciji. Autor naglašava činjenicu da su u ovom razdoblju razbijeni elementi stare društvene strukture, a uvedeni su osnovni oblici diobe vlasti. Zbog ratnih prilika i općeg osiromašenja, gospodarski život i društveni procesi, karakteristični za ovo razdoblje, u Dubrovniku nisu intezivnije pokrenuti.

Pišući o prijelaznoj austrijskoj upravi, tzv. Intendanci, koja je trajala od ulaska austrijskih trupa u Grad 31.01.1814., do 1816., kada je na temelju Bečkog kongresa dubrovačko područje ušlo u sastav austrijske Kraljevine Dalmacije, autor opisuje posljednje pokušaje razjedinjene i nesposobne vlastele da u novonastalim političkim prilikama povrate suverenitet Dubrovnika. Iznosi se epizoda dubrovačkog opunomoćenika na Bečkom kongresu Miha Bone, koji je na neprimjeren i neefikasan način iznio dubrovački problem, ionako, za dubrovačke prilike nezainteresiranim europskim moćnicima. Nastojanjem austrijske diplomacije pitanje dubrovačkog suvereniteta na Bečkom kongresu naprosto je prešućeno. Ne zaboravlja se spomenuti i zanimljiva činjenica da se od 1813. do sredine 1815., pod engleskim vrhovništvom, zastava sv. Vlaha vijorila na Elafitskim otocima, koji su ostali posljednje uporište vlastele u nastojanjima za obnovu Republike.

U idućem su poglavlju razmatrani politički procesi na dubrovačkom području, koji su se odvijali u okviru Habsburškog apsolutizma. Dominantno političko pitanje predstavljalo je odnos austrijske vlasti prema dubrovačkoj vlasteli i drugim nezadovoljnicima kod kojih je postojala težnja za obnovom Republike. Otpor dubrovačkih nezadovoljnika nije se pretvorio u organizirano političko djelovanje, već je više predstavljao svjetonazor. Važno je naglasiti da usprkos činjenici što dubrovački antagonizam prema Monarhiji ne možemo usporediti s tadašnjim europskim političkim previranjima, austrijska je vlast budno pratila i suzbijala svaku unutarnju opasnost. Austriju je najviše zabrinjvalo djelovanje Dubrovčana u inozemstvu; tako autor opisuje političku djelatnost izvjesnog Vita Bettere i kontraverznog Antuna Sorga čija su djelovanja nailazila na stanovit odjek u međunarodnim krugovima. Austrijska bojazan od "duhova Republike", kako to autor naglašava, očitovala se i u svakidašnjem životu. Iz političkih razloga produžena je, za Francuza uvedena, zabrana održavanja proslave sv. Vlaha. Zbog straha od simboličnog značenja, zabranjeno je i ponovno postavljanje Orlandova stupa, oborenog za velikog nevremena 1825. Politički "republikanski" prežici ogledavali su se u mnogobrojnim stranim konzulatima koji su djelovali u tom razdoblju. Austrijske vlasti strogo su nadzirale otvaranje i rad konzulata. Već je 1815. otvoren ruski konzulat, a godine 1816/17. onaj Papinske Države, Francuske, Engleske i Kraljevstva Dviju Sicilija, a 1822. Toskana također dobija svoj ured. Sve ukazuje na činjenicu da je Grad postao stjecištem političkih interesa na širem prostoru. U istom kontekstu ističe se činjenica prenošenja važnijeg dijela bogatog arhiva Dubrovačke Republike u bečki Državni arhiv u razdoblju od 1818-1832.

Metternichova doktrina prijateljske politike prema Osmanskom Carstvu, kao najbezopasnijem austrijskom susjedu, dovodi do potpune nezainteresiranosti Habsburgovaca za brži razvitak, povezivanje i napre-

dak Dalmacije i dubrovačkog kraja, stoga se nameće zaključak da je tijekom čitavog razdoblja apsolutizma Dalmaciju karakterizirala opća stagnacija. Nerazvijenost gradskog gospodarstva, oskudica domaćeg kapitala, nerješeni agrarni odnosi i neusklađenost upravnih, fiskalnih i carinskih propisa, osnovna su obilježja društvene zbilje. Ipak, autor ističe činjenicu zamjetnog jačanja trgovine sa zaleđem tridesetih i četrdesetih godina, a i dubrovačka luka po prometu ponovno postaje vodeća u Dalmaciji. U urbanističkom smislu počinje postupno širenje grada izvan zidina, a uz postojeće otvaraju se i niz novih ustanova javnog i humanitarnog značenja, poput poštanskih ureda i čitave mreže osnovnih škola u svim važnijim naseljima na dubrovačkom području.

Već je u uvodu spomenuto da su posljednja dva poglavlja posvećena društveno-političkim zbivanjima. Tako jednim poglavljem autor prati tranzicijske procese u dubrovačkom društvu. Društvena tranzicija, a pod tim se prvenstveno misli na pad mortaliteta, u Dubrovniku započinje već krajem 18. stoljeća, kada i u zapadnoeuropskim urbanim sredinama. U Dalmaciji i Banskoj Hrvatskoj, primjerice, primjećuje se tek osamdesetih godina 19. stoljeća. Autor naglašava uzroke nejednakosti, koji proizlaze iz razlika u naslijeđenom društvenom standardu i ukupnom bogatstvu, stupnju materijalnog razvitka, korištenju postignuća medicine, itd. Na temelju popisa stanovništva iz godina 1817. i 1847. prati se povećanje ukupnog broja za 15000 na cijelom Dubrovačkom okrugu. Međutim, važno je naglasiti da su posljedice demografskog rasta otežane gospodarskim slomom i izostancima učinka industrijske revolucije što dovodi do socijalne nesigurnosti i iseljavanja domaćeg stanovništva. U istom kontekstu razmatrana je i društvena struktura. Već je spomenuto da se nestankom Republike postupno mijenjao specifični dubrovački društveni poredak. Glavna obilježja ogledavaju se u raspadu i slabljenju plemstva i starog građanstva. Uvođenjem elemenata građan-

skog zakonodavstva stvoreni su preduvjeti za modernizaciju i razvoj građanskog društva. Međutim značajnije društvene promjene razvile su se tek u drugoj polovici stoljeća. Autor to objašnjava činjenicom zadržavanja starih staleških odnosa u zemljišnim odnosima i u mnogim drugim segmentima svakodnevnog života. Uspoređujući popis stanovništva iz 1817. sa procjenom iz 1799. godine, uočava se primjetni biološki nestanak dubrovačke aristokracije. Tako autor prati svih devetnaest plemićkih rodova sa popisa iz 1817. U tabelarnom prikazu daje podatke o broju kućanstava, broju muških članova, te prati daljnju sudbinu svakog pojedinog roda. Primjera radi, po procjeni iz 1799. broj pripadnika vlastele iznosio je oko 600, dok popis iz 1817. donosi broj od 205 članova. Razlozi izumiranja mnogih rodova su, manje-više, već navedeni, a za spomenuti je i činjenicu kršenja strogih endogamijskih kriterija. Međutim, unatoč iščezavanju i znatnom gubitku ekonomske i političke moći, plemstvo je tijekom 19. stoljeća i dalje imalo nezaobilaznu ulogu u društvenom i kulturnom životu Grada. Gotovo slična situacija ogleda se i s članovima starih građanskih rodova. Nekolicina je popimala odlike političkog građanstva, međutim proces njihove afirmacije ovisio je o nestalnim odnosima pomorske konjunktore. Pripadnici puka činili su najbrojniji sloj gradskog stanovništva. Prema popisima stanovništva autor prati njihova zanimanja, pa dolazi do zaključka da je najviše bilo mornara. Materijalni položaj pomoraca i obrtnika, zbog raznih obrtničkih pristojbi i restriktivnog carinskog sustava, bio je veoma loš. Izvangradska područja nastavalo je seljaštvo, čiji se težak položaj ponešto promjenio ukidanjem sustava pobiranja daća iz doba Republike. U okviru tranzicijskih procesa autor razmatra i nove putove gospodarstva. Zbog uništenog brodarstva i smanjenog opsega trgovine, poljodjelstvo i preradbena proizvodnja je za većinu stanovnika Dubrovačkog okruga predstavljalo glavni izvor prihoda. U usporedbi s drugim krajevima

Dalmacije, u razdoblju od 1830. do 1850. vidno je povećana proizvodnja u čitavoj Dubrovačkoj Pokrajini. Usprkos rastu, cjelokupna prizvodnja jedva da je zadovoljavala domaće potrebe. Uzroci se ogledavaju u nepoticajnoj austrijskoj gospodarstvenoj politici ali i nasljeđenim zamršenim zemljoposjedničkim odnosima. Tridesetih i četrdesetih godina 19. stoljeća postupno se obnavljaju i razvijaju pomorski i trgovački potencijali na dubrovačkom području. Ponovno aktiviranje karavanske trgovine s Osmanskim carstvom, krajem dvadesetih godina, potaknulo je i pomorski promet. Napredak brodarstva pratilo je i oživljavanje domaće brodogradnje. To je uz poljoprivredu predstavljalo jedine potencijale za ulaganje kapitala i zapošljavanje stanovništva. Naglašeno je da su promjenom geopolitičkih odnosa skrenuti i osnovni trgovački pravci, tako da Grad nije mogao postići značaj proteklih stoljeća. Njegova važnost rasla je samo u jadranskim razmjerima. Autor naglašava austrijske političke i trgovačke prioritete koji prednost davaju sjevernodalmatinskim lukama, dok južne hrvatske krajeve koriste kao promatračnicu zbivanja na Balkanu.

Autor posvećuje pažnju i problematici starih feudalnih zemljišnih odnosa i oblika vlasništva, koji još uvijek postoje i predstavljaju temeljne društvene probleme.

Veliku pažnju autor je posvetio i procesu nacionalne integracije. Upravo tijekom prve polovice 19. stoljeća postupnim ideolojskim sazrijevanjem građanskih intelektualnih krugova, nacionalno načelo postalo je osnova društvenog identiteta širih slojeva. Zapreku nacionalnoj integraciji predstavljali su politički čimbenici u okviru austrijskog apsolutizma, te spori razvoj građanstva. Pošto se pojam nacije izjednačio s pojmom građanske države, izostao je socijalni program na kojem bi se temeljio legalitet novog tipa. Stoga su male srednjoeuropske nacije tijekom 19. stoljeća, natkriljene nadnacionalnim habsburškim monarhizmom, kako to autor objašnjava, bile prinuđene prvenstveno na borbu

za očuvanje postignutog stupnja kulturnog zajedništva. Konstituiranje na razini političkih nacija bilo je trajno usporavano. U Hrvatskoj i Dalmaciji do 1848/49. trajala je prva preporodna faza čiju su osnovu činili zahtjevi za kulturno-jezičnim jedinstvom. Autor ističe da je upravo bogata hrvatska književna i jezična baština na štokavskom narječju nastala u Dubrovniku tijekom stoljeća, ublažila posljedice kulturno-jezične dugotrajne rascjepkanosti hrvatskog prostora, a tradicija dubrovačke državnosti imala je i političku konotaciju. Stoga se naglašava činjenica vrlo važne uloge dubrovačkog nasljeđa, sa svojim protagonistima i promicateljima, u početnom razdoblju nacionalnointegracijskog procesa kod Hrvata. Autor prati pozadinu kulturno-integracijskih procesa, polazeći od sustavnijeg povezivanja dubrovačkih intelektualaca s onima iz Dalmacije i Hrvatske, krajem 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća, do djelovanja dubrovačkih jezikoslovaca u jeku napretka lingvističkih znanosti, u okviru uvođenja zajedničkog leksika i jedinstvene grafije. Krajem 18. i početkom 19. stoljeća oživljava i književna produkcija, a u Dubrovniku je sve više onih koji su obnavljali književnost na hrvatskom jeziku. Dubrovački preporoditelji od samih početaka pokreta u izravnoj su vezi sa zagrebačkim istomišljenicima, a poticaj iz Zagreba, kako autor ističe, bio je neophodan jer je dubrovačka skupina tek jačanjem pokreta u Banskoj Hrvatskoj dobila širu nacionalnointegracijsku osnovu. Ističe se i činjenica da su mnogi Dubrovčani svojom suradnjom u preporodnim glasilima produbili veze između hrvatskog sjevera i juga.

Autor razmatra i pozadinu pojave "srbotoličke" ideologije tijekom navedenih procesa. Naime, među dubrovačkim preporoditeljima formirala se uska skupina intelektualaca koja je na temelju ideologije Vukovog "jezičnog srpstva" prihvatila srpsku nacionalnu svijest. Ona je u Dubrovniku ojačana postupnim rastom pravoslavne zajednice, čiji svećenici su, uz sve to, dodali i stanovitu povijesnu argumentaciju teorijama o srpskom

Dubrovniku. "Srbokatolička" ideja, zbog malog broja pristaša, nije mogla funkcionirati kao nacionalna ideologija, ali su njeni nositelji u Dubrovniku, tijekom 19. stoljeća, igrali bitnu političku ulogu.

Zaključujući prvu polovicu stoljeća, autor na posljjetku piše o burnoj, europskoj 1848. godini. Zahvaljujući perifernom položaju, dubrovačko područje lišeno je većeg nasilja i ozbiljnijih revolucionarnih pokušaja, no svakako je označen početak novog povijesnog razdoblja; ubrzanja nacionalno-integracijskih procesa. Autor ističe ključne probleme koji tada iskaču u prvi plan; politička i nacionalna diferencijacija, težnja za sjedinjenjem hrvatskih zemalja, zahtjevi za afirmaciju hrvatskog jezika i potreba razrješenja zemljišnih odnosa. Kulminaciju četrdesetosmaških zbivanja pratimo kroz pisanje dubrovačkog glasila *L'Avvenire*, lista najviše intelektualne razine na našim stranama 1848., kako autor ističe ocjenu Josipa Horvata. Autor ovu temu završava zaključkom da je stupanj nacionalne svijesti, sazdan na temelju preporodnih dostignuća, iskazan godine 1848., zajamčio nastavak, sad već političkoj integraciji.

Iako je knjiga tematski vezana za prvu polovicu 19. stoljeća, navedena sinteza pokazala je to stoljeće vrlo značajnim. Ukinućem Republike označen je kraj višestoljetne ere zasnovane na vrlo specifičnom poretku i tradiciji, koja je dubrovačko područje izdvajala na širem istočnojadranskom prostoru. Prikazan je nostalgичni prkos sloja ljudi koji iz prvog, u novonastalim prilikama, prelaze u drugi politički plan. Sama činjenica što nije organiziran neki dublji revolucionarni bunt, očituje razjedinjenost, uz mnogobrojne ostale nedostatke starog poretka. S druge strane, u novonastalim prilikama, niži su se slojevi oslobađali obveza feudalnog poretka. Nova situacija donijela je nove obveze, ali i nove moderne društvene kriterije, koji su se, kao što je prikazano, sporije i vrlo uvjetno razvijali. Od kozmopolitskog, sredozemog grada, Dubrovnik postaje siromašni gradić na periferiji velikog carstva. Međutim, postupno,

razvit će se u pravi jadranski kulturni i trgovački centar. Na temelju višestoljetne kulturne i političke tradicije imat će i ključnu ulogu u kulturnoj i političkoj integraciji hrvatskih prostora.

Knjiga Stjepana Ćosića vrlo detaljno i sveobuhvatno razmatra navedene procese, služeći kao vrlo dobar vodič kroz sve faze kojima je prolazio Grad i njegovo društvo u prvih pedeset godina 19. stoljeća. Riječ je o procesima koji u navedenom razdoblju doživljavaju tek svoj začetak, a nastavljaju se razvijati u razdobljima koja nisu obuhvaćena u ovoj knjizi. Važnost i značaj ovom djelu trebalo bi se pridodati ne samo zbog činjenice što je izborom tematike nešto manje zastupljeno, već i zbog toga što autor s modernog povijesnog gledišta razmatra vrlo važnu evolucijsku fazu bitnih društveno-političkih procesa.

Nikša Verezić

**HRVATSKA ČITAONICA U PAZINU
- PAZIN U DRUGOJ POLOVICI 19.
I POČETKOM 20. STOLJEĆA**

KNJIŽNICA ACTA 4, SKUPŠTINA UDRUGA
MATICE HRVATSKE ISTARSKOJ ŽUPANJE,
PAZIN 1999.

Hrvatska čitaonica u Pazinu je zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Pazinu 14. studenoga 1997. u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Pazinu, a u organizaciji Koordinacije istarskih ogranaka Matice hrvatske i Narodnog sveučilišta u Pazinu. Radi se o zborniku koji objedinjuje sedamnaest članaka te dva priloga, a njima prethodi program znanstvenog skupa te predgovor urednika ove edicije Josipa Šikličića.

Petar Strčić otvara niz radova člankom "Nacionalno-politička borba Hrvata Istre i čitaonički pokret" (9-30). Autor kroz desetak poglavlja teksta promatra otvaranje i djelovanje čitaoničke udruge u Pazinu u sklopu

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LII
ZAGREB 1999.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LII, str.1-250, Zagreb 1999.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky